

6. ROTTERDAMI ERASMUS, *A nőkről és a házasságról*, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta Petneházi Gábor, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2011.

„Erasmus és magyar barátai” (vö. Trencsényi-Waldapfel Imre nevezetes könyvével 1941-ből) Szegeden is megtalálhatók. Ezek a helyi – rendszerint egyetemekhez kötődő – Erasmus- társaságok fontos pillérei és őrzői szellemi örökségének. Mivel a klasszika-filológia jövője majdhogynem reménytelen, a fordítók nevét – vere dignum et iustum est – leírom: Benedek Noémi, Gelléri Gergő, Kasza Péter, Petneházi Gábor, Szabó Ádám, Széles Ágnes. A *Colloquia* kincsesbányájából kiválasztott fejezetek jól mutatják, hogy még a 21. század fiataljai is időt és fáradságot nem kímélve, érdeklődéssel olvassák Erasmust, aki nagyon is gyakorlatorientált, és etikai útmutatót is nyújt. Néhány fejezetcím: „Kérő és a lány”, „A feleségek iskolája”, „A kismama”, „Az istentelen házasság”, „Szenátuska, avagy az asszonyok tanácsa”. Mindegyik olyan témát vet fel, mely a ma emberét is lázba hozza. Ma, amikor a házasságnak nemcsak szentségi jellege, de maga az intézmény is romokban hever, jó lenne, ha minél többen olvasnák a válogatás eme fejezetét: Meggyőző beszéd a házasság dicséretéről.

7. ROTTERDAMI ERASMUS, *Beszélgetések a keresztény vallásról*, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Petneházi Gábor, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2012.

Ez a mű is a szegedi műhely terméke, és ugyancsak a *Colloquiá*ból való. A művelődéstörténet és azon belül az egyháztörténet egyik fontos fejezete a 16. századi egyházreform. Erasmus magatartását és megnyilatkozásait megismerni azért szükséges, sőt nélkülözhetetlen, mert épp azokról az évtizedekről nyújtanak információt, amikor minden forrongó állapotban volt. Erasmus is sok mindent bírált, elítélt, de X. Leó pápa nem véletlenül akarta bíborossá tenni. Alighanem elkerülhető lett volna az egyházszakadás, ha Erasmus toleranciára épülő szemlélete került volna túlsúlyba. Ha ez nem is így történt, azt mindenképpen tudnunk és tudatosítanunk kell, hogy Erasmus több kérdésben megelőzte korát és van olyan is, melyet később az egyház elfogadott.

Ha azt nézzük, hogy az utolsó 25 évben Erasmusnak mindössze hét művét fordítottuk magyarra, nem nagyon dicsekedhetünk. Bár e kötetekhez hozzá kell még számítanunk az itt nem regisztrált tanulmányokat, róla írt cikkeket, mégis keveselljük a termést.

Éppen ezért megismétlem tíz évvel ezelőtt tett javaslatomat: meg kellene alapítani, helyesebben szólva újra életre kellene hívni a diktatúra miatt betiltott Erasmus Társaságot. Legalkalmasabb erre az MTA BTK Irodalomtudományi Intézete lenne. A feladat nem nagyon tűr halasztást, hiszen az egyetemek klasszika-filológia tanszékeire egyre kevesebben jelentkeznek, a gimnáziumainkban ugyancsak megszűnőben van a latin nyelv tanítása.

Erasmus tekintélye, hírneve elegendő garanciát nyújt ahhoz, hogy ez a terv valóra is váljon.

BARLAY Ö. SZABOLCS

Könyvek a Pécsi Egyetemi Könyvtárból. Az 1774-es esztendő a hazai művelődéstörténet egyik fontos dátuma, egyben Pécs újkori művelődéstörténetének kezdőpontja is: ebben az évben tette nyilvánossá Klimó György a püspöki könyvtár használatát. Érthető tehát, ha a bő évtizedes múltra visszatekintő, a Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai nevet viselő sorozat legtöbb tagja valamilyen módon kapcsolatot őriz, visszatér ehhez az eseményhez, a könyvtáralapító püspök személyéhez. Másfelől az egyes kötetek a szokásos és mindig időigényes, állandó megújulást igénylő, az olvasókért és a támogatásokért folytatott napi tevékenység mellett a könyvtár falai között végzett tudományos munkáról is számot adnak. A könyvek megjelenéséből, a kéziratok kiadásra előkészítéséből a könyvtár mindenkor

vezetése mindig kivette a részét, s ambicionálta a hagyományok feltárását, az elődök tevékenységeinek, eredményeinek nagyobb körben való megismertetését, a helytörténeti kutatások folyamatosságát. A sorozat néhány darabjának ismertetésével jól lehet ezt a körültekintő munkát bemutatni.

A sorozat első, egyben tudományos szempontból legmonumentálisabb tagja, a Klimó-könyvtár betűrendes katalógusa 2001-ben jelent meg, Móro Mária Anna összeállításában. A kötet rövid bevezetője a könyvtárral kapcsolatos legfontosabb ismereteket közli: keletkezését, forrásait, használatának rapszodikusságát, állományának muzeálissá válását, és a pozsonyi egyetem menekülését követő feleledését. Maga a katalógus is könyvtárosi elődök munkájára támaszkodik, ez természetesen nem csökkenti erényeit: sorban olvasva az egyes tételeket, képzeletbeli utazásra invitál a 16., de főleg a 17. és 18. századi kiadványok világába, egy fokozatosan bővülő gyűjtemény segítségével, számtalan összefüggést mutatva és sejtetve a korabeli Európa, illetve Magyarország értelmiségének olvasmányairól, szellemi kapcsolatairól.

Egyetemi doktori disszertációból nőtt hely- és könyvtártörténeti monográfiává Szénászky Mária munkája, amely Szepesy Ignác kulturális és könyvtárfejlesztő tevékenységével foglalkozik. Szepesy Klimó Györgyhöz hasonlóan fontos szerepet játszott Pécs kulturális fellendítésében, emellett részt vett a reformkor politikai életében, jelen volt az országgyűléseken, pártolta a magyar nyelv államnyelvvé válását, s mecénási szerepet is vállalt. Bár életének csak utolsó, bő egyötödét töltötte a baranyai városban, működése egyáltalán nem mondható regionálisnak. A szerző bevezetesként két szálból szövi munkáját, háttérül összefoglalva a város kulturális adottságait és a püspök működésének Pécsen megelőző időszakát. A monográfia gerincét az 1827 és az 1838 közötti évtized munkásságának ismertetése, illetve ennek helyi továbbélése adja. Szepesy Ignác kezdeményezései főként az oktatásban, a könyvtárügyben és a nyomdászatban hoztak eredményeket. Az életrajz és az életmű hitelességét a felhasznált levéltári dokumentumok és nyomtatványok is erősítik, amelyek egy része hasonmásban is látható, átirásban is olvasható. A kötet a reformkor pécsi vetületének adatokban gazdag képét nyújtja.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár időről időre konferenciákban jeleníti meg a falai között folyó tudományos munkát. Ezek a konferenciák valamilyen aktuális dátumhoz kötődnek, például a 2006. évi Klimó György halálának évfordulójához kapcsolódott. A kötetben olvasható tanulmányok azt példázzák, hogy az általa közössé tett gyűjtemény napjainkban is több tudományterület kutatásait tudja segíteni. Ennek egyik részével, a halála után nem sokkal teljesen csonkává lett, kirabolt éremgyűjteménnyel foglalkozik Rayman János. A rekonstruáláshoz kéziratos leltárakat használt fel, körültekintően vizsgálva emellett a rokonokhoz került érmek útját is. A tanulmánynak a könyvtárhoz kötődő része az abban található numizmatikai könyveket írja le. Elsősorban oktatástörténeti szempontokat érint Fischermé Dárdai Ágnes, miközben a könyvtár régi tankönyveit vizsgálja több szempont figyelembevételével (nyelv, kiadási év, tudományterület), s néhány magyar nyelvű kiadvány részletesebb bemutatásával, amivel témáját a művelődéstörténet felé bővíti. Hartvig Gabriella a Klimó-könyvtár angolszász anyagát mérte fel egy három és fél évtizeddel korábbi, kéziratos katalógus segítségével. Elemzései érdekes adalékokat jelentenek a hazai anglisztika történetéhez. Danku Györgynek a Danckerts-atlasz kiadási évének meghatározását tartalmazó írása nem csupán tartalmi, hanem metodikai újdonságokat is tartalmaz. Kimondottan érdekes, többek között család- és kiadástörténeti nyomozás eredményét is tartalmazó tanulmány Pohánka Éva beszámolója egy Klimó-rokon értekezésének azonosításáról. A kötetben olvasható még egy rövidebb írás a pécsi papságnak a nőkérdésről való véleményéről (Tengely Adrienn), a Klimó-könyvtár egy feltételezett 19. századi olvasójáról s munkájáról (Vass Éva Tünde–Jankovits László). A záró írások szorosabb kapcsolatban állnak a gyűjteménnyel, mert egy idegen eredetű részgyűjteményével (Csóka-Jaksa Helga), két muzeális kötetének restaurálásával (Kirics Márta), illetve zenei anyagával foglalkoznak (Békési-Márton Csaba). A tanulmánykötet végén az egyes írásokhoz kapcsolódó jó minőségű illusztrációk kaptak helyet.

2009-ben jelent meg a Klimó-könyvtár katalógusának összeállítója, Móro Mária Anna tiszteletére kiadott köszöntőkötet. Ez, a hasonló típusú művekkel megegyezően, személyes hangú emlékeztetéseket,

helytörténeti jelentőségű kutatások eredményeit és általánosabb témájú írásokat egyaránt tartalmaz. Az első kategóriát Ádámné Bubics Anna és Pintér László emlékezései jelentik, a nyolcvanas és az ötvenes évekre, egy nagyobb és sok kisebb, a vidéki olvasókhöz közelebb lévő könyvtárak viszonyainak felidézésével, lényeges vonásaikban általánosítható tapasztalatok alapján. A kötet gerincét természetesen a helytörténeti vonatkozásokkal foglalkozó, egy-egy problémát röviden összegző tanulmányok alkotják, amelyek érthetően főként Pécs városát és Baranya megyét érintik. A tárgyalta időszakok a középkortól a közelmúltig Magyarország teljes történelmét felölelik. Béli Gábor az Árpád-kori vagyoni megosztás egy speciális esetét, Fedeles Tamás egy pécsi sírkő történetét, Timár György Pécs Károly Róbert-kori püspökeinek életét foglalta össze. A 18. századi viszonyokat mutatja be Borsy Judit, aki a Pécsvaradi közalapítványi kerület templomépítéseinek elsősorban a birtok- és gazdaságtörténeti összefüggéseire fordított figyelmet, szép, színes tervrajzokkal illusztrált tanulmányában. Gazdag művelődéstörténeti anyagot tartalmaz Kajtár István tanulmánya, amely a szőlőskertek jogi viszonyait vizsgálja. A reformkort Horváth Istvánnak a Bodócs-patak első szabályozását feltáró írása képviseli. Inkább elméleti jellegű Nagy Imre Gábornak a megyei levéltári források községtörténeti vonatkozásait vizsgáló írása, amely forrásismertetése mellett módszertani segítséget is nyújt az érdeklődőknek. A huszadik századot Márfi Attila és Rozs András írásai képviselik: az első szerző a filléres vonatok kapcsán a gazdasági válság, a speciális kedvezmények, és a turizmus fellendítésének kapcsolatát vizsgálja, a második pedig egy 1946 őszi, államellenesként minősített pécsi jogeset fényében mutatja be a korabeli népbíróági ítélezés gyakorlatát. Befejező sorait érdemes idézni: „A népbíróság – ha nem is ezekkel a szavakkal, de lényegében – megfogalmazta az egész úgynevezett demokratikus korszak alapkérdését, vagyis azt, hogy e politikai rendszer valójában az egypárti diktatúra létrehozására, az egypártrendszer bevezetésére irányuló átmenet-e, vagy pedig az erre a kommunista párti törekvésekre utaló jelek ellenére a parlamenti demokrácia, a többpártrendszer létezik, az MKP-t csak a diktatúra hamis vádjával illetik. A pécsi népbíróság az utóbbit állította. A történelem pedig az előbbi igazolta.”

Szinte önálló blokkot alkotnak azok az írások, amelyek szorosabb módon kapcsolódnak a Klimó-könyvtárhoz. Ezek közé tartozik Pohánka Éva gazdagon dokumentált tanulmánya a Püspöki Könyvtár eredeti épületéről, amelyhez részben írásbeli dokumentumokat – korábbi forrásfeltárások, levéltári iratok, hagyatéki leltárak –, részben tárgyi emlékeket is felhasznál. A könyvtár falai között megfordult elődök közül Szőnyi Ottó és Benedek Ferenc is jelen vannak, előbbi munkásságának könyvészetét Lengvári István, utóbbi életét Pókecz Kovács Attila idézi fel. Ugyancsak intézménytörténeti jellegű Kovács Zoltán tanulmánya, amely a Pécsi Káptalani Levéltár történelmével foglalkozik.

Néhány tanulmány távolabbi régiók körülményeit tárgyalja. Kaposi Zoltán a nagykanizsai Takarékpénztár létrejöttét és reformkori gazdasági jelentőségét vizsgálja, Ódor Imre árnyalt, józan, mérlegelő képet fest az utolsó magyar nemesi felkelésről, az abban részt vett Somogy megyei lovasezredről, Peres Zsuzsanna pedig a főrangú nemesi család kötött öröklési rendjét ismerteti a 17–18. században. A jelen gyorsan változó világát örökíti meg Sonkoly Károly, a somogyhatvani Kálmán-ház és Tegzes Ferenc a Mohácsi Önkéntes Tüzoltó Egylet történetével.

A kötetben olvashatók még a szűkebb régióon túllépő, általánosabb, művelődéstörténeti tanulmányok is. Ezek tematikája természetesen szór. Akad közöttük ókori vallástörténet (Ádám Antal a konfucianizmusról), oktatás- és mobilitástörténet (Bánfalvi József Zilahy Lajos kezdeményezéséről), repüléstörténet (Deák Máté az első világháború utáni német polgári repülés egyik vetületéről), egyháztörténet (Tengely Adrienn a katolikus alsópapság helyzetéről az őszirózsás forradalom alatt). A hazai szociális gondoskodás egyik ismeretlen jelenségét Gáll Éva ismerteti, a magyarországi zsinagógák könyvtárrá alakításának körülményeit pedig Dezső Krisztina foglalja össze. Elsősorban értelmezési kérdéseket tartalmaznak Fischerné Dárdai Ágnes, Hartvig Gabriella, Jankovits László és Somos Róbert írásai.

A változatos tárgyú gyűjteményt Móró Mária Anna munkáinak bibliográfiája zárja.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár következő szemlézett kötete egy 2010-ben tartott konferencia előadásait fogja egybe, amelyet Klimó György, a nyilvános püspöki könyvtár alapítója születésének 300. évfordulója

alkalmából rendeztek. Az előadások a 18. századi katolikus könyvtárpártolók, Eszterházy Károly, Batthyány Ignác és Klimó György emlékét idézték fel, e tárgyú tevékenységük egy-egy részletének feldolgozásával, a könyvtár állományára épülő legújabb kutatások fényében. A bevezető tanulmányban Pohánka Éva az alapításkori gyűjtemény számszerű összegzésére vállalkozott, forrásként felhasználva a fennmaradt katalógusokat és könyvjegyzékeket. A könyvtári állomány kötettségét ugyanis a nyomtatott források és híradások, valamint a szakmai becslések korábban jelentős szóródással adták meg, amelyek korrigálására és pontosítására a kéziratos források mellett fel kellett használni az eredeti elhelyezéssel kapcsolatos ismereteket is, mint közvetett bizonyító tényezőt. Ezek segítségével az állománynagyság számszerű értékét sikerült jobban megközelíteni, s a szerző magyarázattal szolgál az egykori, a sajtóban megjelent és a valóságos kötettség közötti különbségre is. Löffler Erzsébet az Egri Főegyházmegyei Könyvtár mennyezeti freskójának, valamint arcképcsarnokának keletkezési körülményeit, forrásait, a képi ábrázolás és az általa érzékeltetni kívánt egyházi, illetve kulturális üzenet összetevőit vizsgálta. Doina Hendre Biro francia nyelvű, magyar összefoglalóval ellátott írása a harmadik 18. századi katolikus főpapi könyvtáralapító, Batthyány Ignác életét, tudományszervező és könyvtáralapító munkásságát összegezi, segítségként felhasználva fennmaradt könyvtári gyűjteményét is. Boda Miklós visszatekin-tésének egyik érdekes pontja a Klimó/Klimó névváltozat párhuzamos alkalmazásának eredetét, míg Szelestei N. László Ludovico Antonio Muratori hazai hatástörténetének Klimó Györgyöz kapcsolódó vonásait tárja fel, részletes, jól dokumentált és érdekes tanulmányában. Hartvig Gabriella a Klimó-könyvtár egyik kötetéből kiindulva a német nyelven közvetített hazai Ossián-hatás kezdeteiről ad közre körültekintő írást, Jankovits László pedig Berényi Zsigmond egyik kéziratának emblematicáját elemzi részletesen. A képek az illusztrációk között is megtalálhatók. Szilágyi Mariann az úgynevezett Koller-katalógus magyar nyelvű nyomtatványainak elemzését végezte el, írása kitér az elveszett művek pótlólagos beszerzésére, az egymás utáni könyvtárosok jegyzékeire, s az állandó könyvtáros hiányának a könyvtár rendeltetészerű működésében mutatkozó hiányára is... A harmadik nagyobb tanulmány-csoport a könyvtáralapító működésének egy-egy, eddig még kellőképpen fel nem tárt összefüggésével foglalkozik. Fejérdy András és Soós István írása a Bécs, Róma, Pécs háromszög vonatkozásában foglalja össze Klimó György és Giuseppe Garampi bécsi apostoli nuncius levelezésének különféle tárgyait. Gózszy Zoltán Klimó egyházi és világi vezetői szerepét és gyakorlatát elemezte, Verók Attila pedig nagyszabású, a hallei Franckeai Alapítványok könyvtárában végzett hungarica-kutatásának pécsi vonatkozású eredményit adja közre. Az utolsó tematikus egység középpontjában a pécsi egyházmegye áll. Hencz Enikő Koller József és Dobai Székely Sámuel levelezésének ismertetésével egy tudományos kapcsolat állomásait mutatja be. Ugyanezt teszi Horváth István a Pécsi Papnevelő Intézet működését lehetővé tevő uradalom működését, mezőgazdasági, szőlőművelési és állattartási tevékenységét bemutatva. Borsy Judit gazdag forrásanyag felhasználásával foglalja össze a pécsi egyházmegye területen kívüli plébániáival kapcsolatos ismereteket, munkája értékét nagymértékben emeli a második részben közölt többszempon-tú adattár. Tegzes Ferenc a gyűjtemény egyik legérdekesebb tanulmányát írta meg egy kis kápolna teljes körű leírásával, amelyben a természeti környezettől, a névadótól, az építészeti és a belső berendezés tényeitől, a történetéhez és a szertartásokhoz fűződő szellemi összetevőikig, a vele kapcsolatos mondákig és működésének gazdasági feltételéig jut el. A kötetet, amelynek értékét a közölt illusztrációk is emelik, Tengely Adriennek a francia eredetű, ám Magyarországon is népszerű, Szűz Mária tiszteletén alapuló hitbuzgalmi társulat hazai fennállásának rövid összefoglalója zárja.

Mintegy keretbe foglalja a Pécsi Egyetemi Könyvtár újabban megjelent kiadványait Schmelczer-Pohánka Éva könyvtártörténete, amely a véletlen folytán egyben a sorozat tizedik számú kötete is. Míg a Klimó-könyvtár katalógusa bemutatta az egykor nyilvánossá tett állományt, addig ez a monográfia a könyvtár életével kapcsolatos igen bő forrásanyag feldolgozásával mutat rá a fenntartásnak és a működésnek, azaz magának az intézménynek a művelődéstörténeti jelentőségére. Mintegy elméleti alapvetésül a szerző számot ad a korábbi szakirodalmi feldolgozásokról, majd áttekinti az adottságokat: Klimó György életútjának alakulását, valamint az alapítás és a nyilvános használat kezdetének

ellentmondásait. Ezt követően részletesen összefoglalja a könyvtárat mindenkor működtető személyzettel kapcsolatos ismereteket, nem tartalmi, hanem könyvtárfejlesztési szempontok alapján, majd elemi állományrészeit, katalógusait tekinti át. Önálló fejezet foglalkozik a működés mindenkori feltételeivel, a használat körülményeivel. Érdekes a közölt olvasókkal kapcsolatos történeti statisztika, amely külön kitér a tudományos kutatókra is. A mindenkori működést döntően befolyásolták a pénzügyi lehetőségek, valamint a társintézeti kapcsolatok, s a könyvtártörténet további fontos fejezetei azok, amelyek magával az épülettel, annak berendezésével foglalkoznak. Kiemelt oldalak tartalmazzák a könyvtári és nem könyvtári különgyűjteményekkel kapcsolatos ismereteket. Bár a tárgyalás alsó korszakhatára 1945, a szerző némi bepillantást enged a második világháborút követő évtizedek addig nem tapasztalt jelenségeibe is. Külön fejezet tárja fel a művelődéstörténeti hátteret. A kötetet kronológia, függelékek és bő, részletes irodalomjegyzék zárja. A sok tárgyat magába foglaló, gondolatgazdag munka a könyv- és művelődéstörténet iránt érdeklődő olvasó számára igazi élményt jelenthet.

Az ismertetett kötetek egyértelműen mutatják, hogy noha a folyamatosság szándéka ellenére nem jellemezte a Klimó György által alapított nyilvános könyvtárat, létezése mégis inspiráló erővel hat ma is, gyűjteménye pedig kutatható anyaggal tudja ellátni a szűkebb és tágabb környezetében élő szakembereket egyaránt.

A Pécsi Egyetemi Könyvtárban őrzött Klimó-könyvtár katalógusa I., A könyvek szerzői betűrendes katalógusa, összeáll. Móró Mária Anna, Bp., Tarsoly Kiadó, 2001; SZÉNÁSZKY Mária, *Szepesy Ignác kulturális és könyvtárfejlesztő tevékenysége*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, 2006; „... használd ezt a könyvtárat ... a haza tisztességére és oltalmára, magad és mások hasznára.”, Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban, szerk. Pohánka Éva, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, 2007; *Ünnepi tanulmányok Móró Mária Anna tiszteletére*, szerk. Kokovai Szabina, Pohánka Éva, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, 2009; *Klimó György püspök és kora*, Egyház, művelődés, kultúra a 18. században, szerk. Pohánka Éva, Szilágyi Mariann, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, 2011; SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: *A pécsi püspöki könyvtár története (1774–1945)*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, 2012.

BUDA ATTILA